

Wereldburgerschap van theorie naar praktijk

Oogsten van de Nuffic/UvA-leerstoel:
Wereldburgerschap en tweetalig onderwijs (2019-2024)



Nuffic
meet the world

fawaka



Colofon

Voorwoord: Onno van Wilgenburg

Tekst: Sabine Scharwachter

Redactie: Joana Duarte, Miguel Heilbron, Petra Dam

Met medewerking van: Ömer Demirözcan, Dana op het Veld,
Melissa van der Elst-Koeiman, Bas Damen

Eindredactie: Acolad

Vormgeving: OSAGE (onderdeel van Happy Horizon)

Druk: De Bondt

Beeld: Nuffic-beeldbank

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Prof. dr. Joana Duarte aan het woord	6
Competenties in wereldburgerschap in het voortgezet onderwijs	11
Inclusie in het tweetalig onderwijs (tto)	14
Wereldburgerschap in het primair onderwijs	18
Inclusief taalonderwijs in Caribisch Nederland	21



Voorwoord

De afgelopen jaren heeft Joana Duarte de bijzondere leerstoel Wereldburgerschap en Tweektalig Onderwijs vormgegeven. Zij heeft dat met ongekende energie en grote deskundigheid gedaan. In haar tijd als onze bijzonder hoogleraar heeft ze een groot aantal onderzoeken, projecten en initiatieven ontwikkeld en ondersteund. Deze publicatie presenteert daarvan een klein deel: een inkijkje in de 'oogst' van de leerstoel. We hopen leraren, schoolleiders en andere onderwijsprofessionals te inspireren met deze voorbeelden van wetenschappelijk verantwoord wereldburgerschap.

Deze publicatie is tot stand gekomen in nauwe samenwerking met Fawaka Wereldburgerschap. Zij hebben de deelnemers aan de verschillende projecten geïnterviewd, en ook Joana zelf, en vervolgens elk project op een toegankelijke manier beschreven.

Tot slot bedank ik namens Nuffic prof. dr. Duarte. Zonder haar was de oogst van de leerstoel niet zo rijk geweest. In relatief korte tijd heeft zij Wereldburgerschap op de kaart gezet. Daar bouwen we dankbaar op voort.

Onno van Wilgenburg

Nuffic, Teamleider vo-mbo



Prof. dr. Joana Duarte aan het woord

In 2024 nam prof. dr. Joana Duarte afscheid van de bijzondere leerstoel Wereldburgerschap en tweetalig onderwijs aan de Universiteit van Amsterdam. In gesprek met haar blikken we terug.

Ondanks de beperkingen vanwege de COVID-19-lockdowns laat Joana Duarte een indrukwekkende opbrengst achter. Zij wist onderwijs, onderzoek en praktijk continu te verbinden.

Joana: 'De leerstoel is heel praktijkgericht. Ik kreeg de kans om onderwijsprofessionals, studenten en scholen van Limburg tot Caribisch Nederland te leren kennen en met hen samen te werken. Daarbij vormde de leerstoel een brug tussen wetenschappelijk onderzoek, de onderwijspraktijk en de lerarenopleidingen, en legden wij de verbinding tussen inclusief (taal)onderwijs en wereldburgerschap.'

Een persoonlijk hoogtepunt was de studiereis rondom meertaligheid naar Curaçao. 'Bijna elke Caribische burger is meertalig en multicultureel, maar het onderwijs ziet dit soms meer als een probleem dan als een bron van rijkdom en kennis. Op sommige scholen is het Nederlands de norm - voor leerlingen in de klas, maar ook voor docenten -, terwijl het Papiaments vaak de eerste taal is,' vertelt Joana. Op verzoek van scholen heeft ze gesprekken met docenten gevoerd over inclusief taalbeleid en onderzoek gedaan naar (wereld)burgerschapsonderwijs. Dit resulteerde onder andere in taalposters, gemaakt samen met het team, met daarop alle taalsituaties en wat daarbij verwacht werd. Wanneer moet je Nederlands - of op de TTO-afdeling: Engels - spreken, en wanneer is er ruimte voor Papiaments, Chinees, Spaans en Sranantongo?

Onderzoek naar wereldburgerschap in Nederland

In Nederland bestond nog weinig empirisch wetenschappelijk onderzoek op deze schaal naar wereldburgerschapsonderwijs. Met de leerstoel wilde Joana een bijdrage leveren aan een praktijk van meer evidence-informed werken met wereldburgerschapsonderwijs. Als eerste werd in kaart gebracht wat scholen met een wereldburgerschapprofiel al doen en welke wereldburgerschapscompetenties leerlingen daarbij meekrijgen.

Joana: 'Waarom kiezen deze scholen voor wereldburgerschap, wat zijn hun visies, wat werkt en wat niet, en hoe creëren zij draagvlak in het team? Wereldburgerschap staat niet in de wet, dus scholen die aandacht geven aan wereldburgerschap zijn hiervoor meestal echt

intrinsiek gemotiveerd. Scholen hebben vaak jarenlang gewerkt aan een overkoepelende visie met breed draagvlak op school, doorgaande leerlijnen en integratie van wereldburgerschap in alle vakken en schoolactiviteiten.'

Joana: 'Wat opviel in het onderzoek op een aantal middelbare scholen was dat de nadruk bij wereldburgerschap vaak lag op politiek en op internationale instituties – en daarbij op kennis overbrengen in plaats van kennis laten beleven, zoals met een leerlingenraad of het simuleren van verkiezingen wel kan. Ook gaat het vaak over het succes van het individu op de (internationale) arbeidsmarkt, met veel aandacht voor het Engels en buitenlandreizen. Tegelijkertijd is de motivatie voor wereldburgerschap er erg op gericht om leerlingen klaar te stomen om collectieve vraagstukken op te lossen en de wereld te verbeteren. Maar sociale kwesties, diversiteit en culturele verschillen komen soms heel oppervlakkig en stereotiep aan bod. Daar is ruimte voor verbetering.'

Successen in de praktijk

Bij het samenwerken met scholen zag Joana mooie praktijkvoorbeelden tot bloei komen. Zo wilden de international baccalaureate (IB-)basis-scholen in Den Haag hun curriculum inclusiever en meertaliger maken. Joana zag hoe de teams op de scholen aanvankelijk niet wisten waar te beginnen, maar dat uiteindelijk bijna iedereen fanatiek samenwerkte aan het ontwikkelen van het meertalige IB-curriculum. Daarbij benoemt ze het belang van 'leiders': 'Mensen op school die een voortrekkersrol spelen en de schakel tussen docententeams en leerstoel vormen. Daarnaast waren duurzame relaties, gebaseerd op vertrouwen, gelijkwaardigheid en wederzijdse bewondering en een gemeenschappelijke visie onmisbaar.'

Ook op de school voor nieuwkomers van Stichting AVES, waar niet-Nederlandstalige kinderen Nederlands kunnen leren, vond een inspirerende transformatie plaats. 'Deze scholen krijgen vaak het label 'taalachterstand', terwijl het internationale karakter van tto-scholen als 'bijzonder' wordt gezien,' legt Joana uit. Het team van de AVES-scholen was die beeldvorming zat en ging aan de slag. 'Maanden later herkende ik de school bijna niet meer: het grijze gebouw was plotseling vol kleur,

met overal voorbeelden van verschillende talen op de muren.’ Ook op het IKC Sint Jozef in Heerenveen was er aandacht voor geletterdheid in meerdere talen. Met het project “Samen een verhaal in elke taal” betreft de school alle ouders bij de geletterdheidsontwikkeling van hun kinderen. Joana: ‘De school laat jaarlijks een inclusief boek professioneel vertalen in alle talen van de leerlingen. Ouders lezen thuis het boek in hun thuistalen voor en op school gingen leerlingen en leerkracht gezamenlijk met de Nederlandse versie aan de slag. De tijd en liefde die in dit project is gestopt kon je écht zien en voelen.’

In Limburg was er een school waar het team de scores op begrijpend lezen wilde verhogen door leerlingen te ‘drillen’ voor de toetsen. Tijdens de samenwerking werd het plezier in lezen, ook in de eigen taal, steeds zichtbaarder. Daarop heeft de school het roer omgegooid. ‘Met hulp van een expert is er een grote meertalige bibliotheek samengesteld, die als een labyrint in het hart van de school loopt. Met overal zitzakken waarop kinderen kunnen gaan lezen. Elke vrijdag bespreken ze in de klas welke drie boekjes ze hebben gelezen. Er wordt niet ‘gedrild’, maar de scores zijn al veel beter.’ De school breidt haar inclusieve aanpak uit. ‘Op deze school combineren ze bijvoorbeeld de Gezonde School-aanpak met wereldburgerschap, met aandacht voor gezonde keuzes vanuit het perspectief van de verschillende culturen van de leerlingen. Dan weet je dat de school jou als onderzoeker niet meer nodig heeft.’

Ook aan de slag met meertaligheid en wereldburgerschap?

Joana: ‘Bekijk inclusief onderwijs, meertaligheid en wereldburgerschap niet als zaken die van elkaar gescheiden zijn, maar combineer deze onderwerpen met elkaar. Als je aandacht hebt voor de talen en culturen van je leerlingen, doe je ook iets aan het respectvol met elkaar omgaan en werk je tegelijkertijd aan een veilig schoolklimaat. Als je met scholen samenwerkt in landen en regio’s waar de talen van de leerlingen worden gesproken, doe je ook wat aan internationalisering. En: je hoeft niet álles altijd te meten. Maak vooral ruimte voor leuk en betekenisvol onderwijs voor jouw leerlingen én team. Probeer meer te begrijpen. En stop er tijd en liefde voor het vak van lesgeven in, dan kom je al een heel eind.’

Aan de slag!



Toolkit

Maak gebruik van de toolkit waarin je handvatten vindt om de meertaligheid van leerlingen in toetsing mee te nemen.



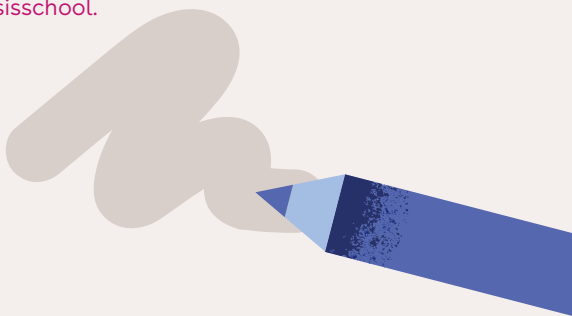
VAKS-screening

Met deze screening ontdek je welke waarden, attitudes, kennis en vaardigheden van pas komen bij meertaligheid en wereldburgerschap in het onderwijs.



Lesideeën voor wereldburgerschap

Nuffic biedt kant-en-klare lesideeën voor onder-, midden- en bovenbouw op de basisschool.



Competenties in wereldburgerschap in het voortgezet onderwijs

Wereldburgerschapsonderwijs krijgt steeds meer aandacht in het Nederlandse onderwijs. Hoewel wereldburgerschapsonderwijs (nog) niet in de wet verankerd is, kiezen scholen er steeds vaker voor om de wettelijke burgerschapsopdracht in te vullen met wereldburgerschap. Wereldburgerschap kijkt met een internationale en inclusieve blik naar thema's als duurzame ontwikkeling en wereldperspectieven.

Wereldburgerschapsonderwijs bereidt leerlingen voor op een steeds meer geglobaliseerde en diverse samenleving, die soms complexe vraagstukken met zich meebrengt. Uitgerust met de benodigde kennis, vaardigheden en attitudes – wereldburgerschapscompetenties – leren leerlingen verantwoordelijke wereldburgers te zijn en zulke vraagstukken het hoofd te bieden.

Maar wat zijn competenties in wereldburgerschap? Daartoe behoort onder andere kennis over lokale, nationale en mondiale onderwerpen, begrip en respect voor mensen met verschillende (culturele) achtergronden, en het nemen van verantwoordelijkheid voor een duurzame en vreedzame wereld. Onder andere Morais en Ogden (2011) onderscheiden drie typen wereldburgerschapscompetenties. Sociale verantwoordelijkheid gaat over je onderling afhankelijk en betrokken voelen bij anderen, de samenleving en het milieu. De mondiale competentie heeft betrekking op een open blik, omgaan met mensen buiten je eigen milieu en andere culturele normen proberen te begrijpen. Mondiale burgerlijke betrokkenheid gaat over actie ondernemen rond lokale, nationale en mondiale kwesties.

Voor de Nederlandse context zijn er nog maar weinig instrumenten om wereldburgerschapscompetenties – in tegenstelling tot burgerschapscompetenties – goed te meten. Dat komt onder meer doordat wereldburgerschap een breed begrip is en wereldburgerschapsonderwijs uit veel verschillende aspecten bestaat. In het kader

van de leerstoel is onder andere de Global Citizenship Scale van Morais en Ogden uit 2011 gebruikt om een eerste vertaalslag voor Nederlandse middelbare scholen te maken. Vervolgonderzoek moet deze meetinstrumenten verder doorontwikkelen, maar de ontwikkelde versie is gevalideerd en dus nu al praktisch inzetbaar om meer inzicht te krijgen in wereldburgerschapscompetenties van leerlingen. Meer informatie over dit meetinstrument? Stuur een e-mail naar j.duarte@rug.nl

‘Creëer zoveel mogelijk draagvlak en stimuleer de dialoog’

Ömer Demirözcan is docent en coördinator van het vak Wereldburgerschap op het Metis Montessori Lyceum in Amsterdam – een school met wereldburgerschap in haar kern. Als bevlogen aanjager van wereldburgerschap op zijn school laat hij op inspirerende wijze zien hoe je invulling kunt geven aan wereldburgerschapsonderwijs én hiervoor draagvlak kunt creëren.

Omdat het Metis Montessori Lyceum een UNESCO-school is, zie je wereldburgerschap overal terug. Vijf keer per jaar is er een schoolbrede themaweek over pesten, gender en geaardheid, racisme, antisemitisme en islamofobie. Ömer legt uit: ‘Het thema van de week komt voor alle leerjaren bij verschillende vakken terug. Bij geschiedenis de herkomst van islamofobie, bij de bètavakken over Arabische uitvinders, en met je klas hou je een iftar. Ook zijn er schoolbrede activiteiten, zoals een Keti Koti Dialoogtafel: samen met ouders, leerlingen en collega’s eten en in gesprek gaan over vragen als: “Wat moet er gebeuren met straatnamen die verwijzen naar controversiële figuren uit ons koloniaal verleden?” Of: “Hoe kunnen we invulling geven aan 1 juli?”’

Ook hebben alle leerlingen van elke jaarlaag elke dag het derde uur een keuzevak. Ömer: ‘Die mogen ze invullen met een bijles, maar ook met een Wereldburgerschap-activiteit. Denk aan afvalprikken met biologie, yoga of geluuskunde. Of een workshop karate of sushi maken bij Japanse taal en cultuur.’

Wereldburgerschap als vak

Alle brugklassers krijgen 1 uur per week wereldburgerschap als schoolvak, waar verschillende thema's aan bod komen. Ömer: 'Leerlingen doen bijvoorbeeld onderzoek naar rolmodellen uit verschillende werelddelen in muziek, wetenschap, politiek of sport. Bij het thema 'wereldtalen en culturen' maken ze presentaties inclusief bijpassende hapjes. Ze gaan aan de slag met doneer- en hulpacties voor een goed doel. En we besteden aandacht aan duurzaamheid en vrede. Alle thema's worden afgesloten met een activerende opdracht: van presentaties tot een rollenspel rondom pesten.'

Aan het eind van het vak maken de leerlingen een videoblog waarin ze antwoord geven op de vraag: Waarom ben ik een wereldburger? Daarin laten ze zien wat ze het afgelopen jaar hebben geleerd aan de hand van voorbeelden van wat ze zelf doen. 'Dan hoeven ze heus geen 'perfecte' wereldburger te zijn. Ze mogen ook de dilemma's laten zien, zoals dat je misschien wel afval scheidt, maar ook op vliegvakantie gaat met je familie. Het leidt ieder jaar weer tot hele mooie, persoonlijke video's en presentaties.'

Draagvlak op school

Op de school is er een wereldburgerschap-werkgroep, met naast docenten ook andere personeelsleden en leerlingen. Al die verschillende perspectieven brengen veel ideeën voort. Ömer: 'Inmiddels heb ik ook uren gekregen om te besteden aan beleid voor wereldburgerschap. Mijn collega's wil ik vooral inspireren en empoweren. Ik voer gesprekken en biedt handreikingen aan. Iedere week stuur ik in onze interne nieuwsbrief interessante tips mee. Daarmee hoop ik collega's te inspireren voor hun lessen in de themaweek.'

Voor wie ook aan de slag wil met wereldburgerschap, wil Ömer nog wel wat meegeven: 'Begin met de visie: wat betekent wereldburgerschap voor jullie als team? Betrek vervolgens het hele team, maar ook leerlingen en ouders, om na te denken over hoe die visie gaat terugkomen in het curriculum. Creëer zoveel mogelijk draagvlak en stimuleer de dialoog. En lees je zo goed mogelijk in. Wees een rolmodel!'

Inclusie in het tweetalig onderwijs (tto)

Het tweetalig onderwijs (tto) biedt scholen kansen voor inclusief onderwijs, waar ook andere typen scholen van kunnen leren. Inclusief onderwijs gaat over het herkennen, erkennen en respecteren van de diversiteit tussen leerlingen onderling, zodat alle leerlingen – ongeacht sociaaleconomische achtergrond, taal, culturele achtergrond, gender, seksualiteit, religie, beperking(en) en leerbehoeftes – hun potentie kunnen waarmaken.

Het (h)erkennen en benutten van de talige en culturele achtergrond van leerlingen in de klas draagt bij aan hun schoolresultaten en welzijn. Dat kan bijvoorbeeld met cultureel responsief lesgeven. Hierbij zet je de kennis, ervaringen en referentiekaders van cultureel diverse leerlingen in om de lessen voor hen relevanter en dus effectiever te maken. Bijvoorbeeld: diverse perspectieven toevoegen aan het curriculum of opdrachten waarbij leerlingen hun eigen cultuur mogen inbrengen. Met taalbewust lesgeven zet je de thuistaal van leerlingen in, vooral wanneer deze verschilt van de schooltaal.

Door de aandacht voor verschillende perspectieven biedt ook wereldburgerschap een voor de hand liggende manier om de (culturele) diversiteit van een klas in te zetten en thema's die raken aan diversiteit en inclusie bespreekbaar te maken. Dat geldt zeker voor het tto, gezien de aandacht voor een tweede taal – het Engels – ook aandacht voor de bredere wereld met zich meebrengt. Tto-scholen gebruiken bijvoorbeeld Engelstalig lesmateriaal over internationale thema's en organiseren in het kader van internationalisering reizen naar het buitenland.

Bovendien is wereldburgerschap sinds 2018 een van de 3 pilaren – naast Engelse taalvaardigheid en persoonlijke ontwikkeling – waar het tto op steunt. Door de aandacht voor sociale thema's, positieve houdingen tegenover diversiteit en vaardigheden voor internationalisering biedt wereldburgerschap de context waarin de Engelse taalvaardigheden kunnen worden toegepast.

Aan de slag!

Hoe kom je tot inclusief wereldburgerschapsonderwijs binnen het tweetalig onderwijs?

Prof. dr. Joana Duarte heeft hiervoor een model ontwikkeld (2022b). Dit model pleit voor inzet op het versterken van de diverse identiteiten van leerlingen, een kritische insteek in het tweetalig onderwijs, de waardering van de talige culturele diversiteit van leerlingen en aandacht voor inclusief (taal)onderwijs in de zaakvakken. Het model kun je gebruiken om jouw visie op inclusief wereldburgerschapsonderwijs te ontwikkelen en te implementeren.



Lees meer hierover in de [publicatie](#)
De wereld is er al – inclusie door
wereldburgerschap.



‘Het gesprek aangaan over culturele diversiteit levert vaak veel op’

Voor haar masterscriptie, onder begeleiding van prof. dr. Joana Duarte, onderzocht masterstudent Dana op het Veld inclusief onderwijs in het tto. Hiervoor bezocht zij een aantal tto-scholen waar relatief veel culturele en talige diversiteit aanwezig is. Wij spraken Dana over wat zij daar tegenkwam.

Relatief diverse tto-scholen zijn goed bezig met inclusie, concludeert Dana. Leerlingen hebben inclusieve houdingen, zoals culturele verdraagzaamheid en interesse in andere culturen. Docenten zetten zich in voor een inclusieve sfeer in de klas en maken maatschappelijke onderwerpen bespreekbaar. Ook zetten zij cultureel responsief lesgeven in. Dana: ‘Denk aan lesmateriaal waarin niet enkel typisch Nederlandse namen als Jan en Anne voorkomen, een literatuurlijst waarop ook niet-westerse auteurs staan of in de klas niet alleen Sinterklaas, maar ook Eid-al-Fitr (het einde van de ramadan) aan bod laten komen. Een docent Nederlands liet de brugklas een presentatie geven over ‘jouw achtergrond’, waarbij de leerlingen hun eigen cultuur mochten meenemen.’

Veel diversiteit in de klas kan het makkelijker maken om aandacht te geven aan culturele diversiteit. ‘Eén docent zei: “Je hebt zoveel verschillende culturen in huis, het is gewoon zonde als je daar niet van leert, want dat is gewoon gratis onderwijs.” Tegelijkertijd is dat lang niet voor alle docenten en scholen vanzelfsprekend. Zo lag de nadruk nog vaak enkel op (Engelsprekende) westerse landen. De kunst is om het breder te trekken.’

Ruimte voor verbetering

Wat Dana opviel, was dat de aandacht voor inclusie afhankelijk leek van individuele docenten die enthousiast zijn en er moeite in willen steken. De leerlingen gaven bijvoorbeeld aan dat ze cultureel responsief lesgeven bij het grootste deel van hun docenten niet terugzagen. Dana: ‘Ik sprak met een docent biologie die in haar eigen tijd lang had gezocht naar een lesboek waarin ook niet-witte lichamen stonden. Maar lang niet alle docenten hebben die motivatie of tijd. Het schoolbestuur zou

hen hierin kunnen ondersteunen met schoolbreed beleid op inclusief onderwijs. Bijvoorbeeld met een breed gedragen visie of trainingen, maar ook meer tijd voor docenten om het curriculum te herzien of het inkopen van boeken waarin meer diversiteit naar voren komt.'

Als het om wereldburgerschap en meertaligheid gaat, hoorde Dana vaker dat docenten hier in hun lessen minder bewust mee bezig zijn. 'Voor wereldburgerschap verwezen zij juist terug naar schoolbrede activiteiten, zoals een Cultuurdag. Taalbewust lesgeven staat nog meer in de kinderschoenen. Alleen taaldocenten bleken af en toe de thuistaal van leerlingen te benutten, bijvoorbeeld om een vergelijking te maken tussen grammatica in het Frans en het Arabisch.'

Tips

Niet elke school heeft veel diversiteit in de klas. Toch denkt Dana dat het gesprek over culturele diversiteit aan durven gaan óveral een goed idee is. 'Ook met een klas waarin bijna iedereen een Nederlandse achtergrond heeft, kan je het gesprek over hun cultuur aangaan. Hiervoor hoef je niet per se een beroep te doen op die ene leerling die wel een migratieachtergrond heeft, dat kan ook onveilig zijn. Maak bijvoorbeeld vergelijkingen met andere culturen. Zeker in het tto biedt de tweede taal een makkelijk bruggetje om andere culturen, normen en waarden, rituelen enzovoort te bespreken.'

Het gesprek aangaan over culturele diversiteit, net als andere maatschappelijke thema's waar de meningen soms ver uit elkaar liggen, kan heel moeilijk zijn. Maar het levert vaak veel op. Dana: 'Door verschillende meningen te horen, gaan leerlingen ook weer over hun eigen mening nadenken. Een docent geschiedenis vertelde dat zij een gesprek had gevoerd over antisemitisme en de Tweede Wereldoorlog, waarbij ze ook de link had gelegd naar discriminatie in het heden. Dat gesprek was heel emotioneel, maar uiteindelijk hield iedereen er een bijzonder en goed gevoel aan over. Een veilige sfeer is daarbij heel belangrijk, net als een goede band tussen docent en leerlingen, en leerlingen onderling. Dat is eigenlijk allemaal onderdeel van inclusief onderwijs.'

Wereldburgerschap in het primair onderwijs

Wereldburgerschap is niet (enkel) een vak apart – goed wereldburgerschapsonderwijs zie je terug in het gehele onderwijscurriculum én in de schoolcultuur. Aan de slag gaan met wereldburgerschap kan daarom een grote opgave lijken. Waar en hoe begin je? Een goed startpunt is een quickscan. Met een quickscan kun je vaststellen waar je als school op het gebied van wereldburgerschap staat en wat je kunt doen om wereldburgerschap op jouw school verder (door) te ontwikkelen.

Op basis hiervan blijkt soms dat je met een relatief eenvoudige interventie al een flinke stap richting meer wereldburgerschap kan zetten. Daarvoor hoeft je het wiel niet altijd opnieuw uit te vinden. Wereldwijd experimenteren scholen met wereldburgerschap, en een succesvolle interventie op de ene school kan een inspirerende best practice voor een andere school zijn.

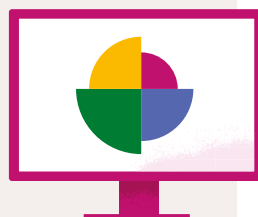
Aan de slag!



Bekijk de Nuffic
[Quickscan](#)



Bekijk de Fawaka
[Quickscan](#)



Drie voorbeelden van wereldburgerschap in de praktijk

Onder leiding van Joana Duarte voerden studenten voor het vak Global Citizenship interventies door op de international primary school waar zij stage liepen. Dit leverde drie inspirerende voorbeelden voor alle scholen in het primair onderwijs op.

1

School: DENISE, Amsterdam

Inclusieve schoolbibliotheek | Groep 8

Voor leerlingen van alle leeftijden is het belangrijk om boeken te lezen waarin zij zowel zichzelf kunnen herkennen als andere perspectieven leren begrijpen. Een inclusieve schoolbibliotheek moet leerlingen dus zowel een 'spiegel' van zichzelf als een 'raam' naar de rest van de wereld bieden. Zo vormt een inclusieve schoolbibliotheek een mooie basis voor wereldburgerschap om in de lessen op terug te vallen. Maar hoe stel je zo'n inclusieve schoolbibliotheek samen? Stel een aantal criteria vast, zoals: passend voor de leeftijdsgroep, recent uitgegeven, voorkeuren van de leerlingen zelf, enzovoort. Zorg ervoor dat de personages in de boeken een diversiteit aan achtergronden representeren. Het internet biedt een rijke bron om je zoektocht te beginnen, maar put ook uit de diversiteit van je eigen team (of leerlingenpopulatie) om boekentips uit diverse culturen en landen – vertaald of in de originele taal – te vergaren.

2

School: Amsterdam International Community School (AICS)

Voorlezen met inclusie van eigen taal en cultuur | Groep 5

Ruimte voor je eigen taal en cultuur in de klas draagt bij aan een positief zelfbeeld en de identiteitsontwikkeling. Ook versterkt aandacht voor elkaars taal en cultuur attitudes in wereldburgerschap, zoals empathie, solidariteit en respect voor verschillen. Bovendien blijkt dat ruimte en waardering voor de thuis- of moedertaal op school zorgt voor een betere taalontwikkeling, ook van het Nederlands. Met de Book Holiday Countdown Calendar krijgt de eigen taal en cultuur positieve aandacht in de klas en stimuleer je leesvaardigheid en -plezier. Hierbij laat je alle leerlingen een boek in hun eigen taal en/of over een feestdag die

zij vieren mee naar school nemen. Wikkel elk boek in cadeaupapier en nummer het met een datum in december. Pak iedere dag tot aan de wintervakantie een boek uit en laat de eigenaar hieruit voorlezen in de kleine pauze. Om het interactief te maken, stellen de voorlezer en de rest van de klas elkaar vragen over het boek.

3

School: Amsterdam International Community School (AICS), locatie Zuid

De planeet delen - Groep 6

Bij wereldburgerschap gaat het niet enkel om kennis en waarden, maar ook om vaardigheden én een actieve rol in je omgeving en de wereld op je nemen. Een manier om hieraan te werken is om de leerlingen te laten deelnemen aan activiteiten in de buurt. Denk bijvoorbeeld aan vrijwilligerswerk bij de lokale voedselbank. Dat stimuleert hun verantwoordelijkheidsgevoel als actieve wereldburger en verbindt tegelijkertijd de mondiale kwesties van duurzaamheid en ongelijkheid aan de lokale context. Ook het onderzoeksproject De planeet delen draagt hieraan bij. In een reeks van 4 lessen gaan leerlingen in groep 6 aan de slag met duurzaamheid in de wijk: interviewvragen bedenken, hun burens interviewen over hoe duurzaam zij leven en ten slotte ideeën bedenken en presenteren over hoe het duurzamer kan. Op die manier stimuleert het project kritisch nadenken over verantwoordelijkheid op lokale schaal in een mondiaal vraagstuk.

Inclusief taalonderwijs in Caribisch Nederland

Bonaire kent een heel meertalige omgeving. Voor de meeste mensen is het Papiaments hun moedertaal, maar op school is het Nederlands de enige instructietaal. Ook zijn er steeds meer leerlingen met andere taalachtergronden, zoals het Spaans of het Engels. Lange tijd was het beleid: om de Nederlandse taal goed te leren, moet je kinderen daar zo veel mogelijk in onderdompelen. Dat idee is achterhaald: aandacht voor de thuistaal van leerlingen op school heeft juist ook een positief effect op het Nederlands. Daarom is een beleidsverandering nodig.

Inmiddels is er een nieuwe wet op Bonaire die het Papiaments een officiële erkenning geeft. Dat betekent dat de taal ook in het onderwijs verplicht meer aandacht moet krijgen. Scholen op Bonaire in het primair, voortgezet en mbo-onderwijs hebben daarop de regie gepakt en zijn zelf aan de slag gegaan. Met het project Inclusief Taalonderwijs Bonaire (iTOB), onder wetenschappelijke begeleiding van Joana Duarte, hebben alle scholen op het eiland de handen ineengeslagen om een gezamenlijke aanpak rond taalbeleid tot stand te brengen.

“Zie meertaligheid op school en meerdere talen kunnen spreken als een kracht”

Melissa van der Elst-Koeiman

Wetenschappelijk coördinator Melissa van der Elst-Koeiman en procescoördinator Bas Damen van iTOB werken aan de ontwikkeling en implementatie van meertalig taalbeleid op scholen op Bonaire. Met hun aanpak werken zij aan inclusief taalonderwijs dat door alle scholen zelf gedragen wordt.

Scholen lopen elke dag tegen problemen aan door het verschil tussen de Nederlandse instructietaal en de thuistaal van de leerlingen. 'We hoefden hen dus niet te overtuigen van het probleem,' vertelt Melissa. 'Maar wel van het idee dat we uiteindelijk helemaal anders moeten omgaan met taal: actief en creatief samen met de leerlingen, in plaats van vooral grammaticale regeltjes stampen.'

Docenten missen kennis, materialen en handvatten om goed om te gaan met meertaligheid. Vaak werd het Nederlands vertaald naar het Papiaments, Engels of Spaans. Melissa: 'Maar vertalen is niet de oplossing, dan horen de leerlingen het Nederlands niet.' Melissa en Bas gingen aan de slag: het huidige taalbeleid werd in kaart gebracht. Daarna formuleerden ze doelen, waar vanaf september 2023 3 jaar aan wordt gewerkt. Samen met een iTOB-werkgroep, waar vanuit elke school een vertegenwoordiger aan deelneemt. 'Zij motiveren en steunen hun collega's en komen zelf met ideeën. Zo houden zij meertaligheid op hun school in stand en spelen zij een belangrijke rol in het creëren van draagvlak.' Velen van hen zijn op hun school ook iTOB-coach, die hun collega's coachen in het toepassen van meertalige didactische werkvormen van iTOB.

Aanpak

Aan de doelen werkt iTOB in 'sprints'. Zo bestond de eerste sprint uit de projectweek Ik ben meertalig, waarbij iedere school aandacht besteedde aan een inclusieve taalomgeving. Scholen kregen 3 opdrachten mee, passend bij het schoolniveau. Zo maakten de leerlingen taalportretten of taalpaspoorten, waarin ze lieten zien welke talen ze gebruiken en op welk moment. 'Voor meertaligheid is het belangrijk dat leerlingen weten: mijn taal is belangrijk,' vertelt Bas. 'Het was een hele feestelijke week, scholen hadden er echt wat moois van gemaakt. Versieringen, optredens met liedjes in verschillende talen, voorlezen in je moedertaal, klederdracht dragen ... Je zag dat de leerlingen trots waren en ervan genoten dat ze dat mochten laten zien.'

Een tweede sprint bestond uit 'proeftrainingen', waarbij een kleine groep gemotiveerde docenten van elke school een training kreeg over hoe je meer grip krijgt op de meertaligheid in je klas. Samen met die docenten werd vervolgens gekeken: wat kan je doen op jouw school? Welke

werkvormen kun je inzetten om de thuistaal van je leerlingen te benutten als steuntaal in jouw les? Bas: 'Onze houding daarbij is: wij komen jullie niet vertellen wat jullie moeten doen, maar we komen luisteren naar wat jullie nodig hebben. Zo doen we het echt samen en vergroten we het draagvlak.' Uiteindelijk wil iTOB alle docenten trainen. 'We willen dat iedereen zich betrokken voelt. En ook gesterkt, want meertaligheid inzetten in je les kan uitdagend zijn voor docenten. Met de trainingen bieden we concrete handvatten.'

En verder ...

Meertaligheid komt op scholen in heel het Koninkrijk voor. Welk advies geven Melissa en Bas die scholen mee? Melissa: 'Zie meertaligheid op school en meerdere talen kunnen spreken als een kracht, als iets wat kansen biedt – voor de leerlingen zelf, maar ook voor de hele school. Denk wel goed na over hoe je de verschillende talen op een gestructureerde manier kan inzetten in de klas en hoe je de gehele potentie van het kind op het gebied van taal kan meenemen. En: maak gebruik van de tools voor meertaligheid in de klas die er al zijn.'

Bas vult aan: 'Begin met kleine stapjes. Breng eenvoudige werkvormen snel in de praktijk, want als je het positieve effect ziet, dan werkt dat heel motiverend. Docenten leggen de lat graag hoog, maar je kan heel laagdrempelig aan de slag met meertaligheid.'

Aan de slag!

Op de website van iTOB vind je meer informatie over de doelen van het project en werkvormen om met meertaligheid in de klas aan de slag te gaan.



Bekijk de [iTOB website](#)





Selectie van publicaties uit de leerstoel



Duarte, J., & Robinson-Jones, C. (2024). *Bridging theory and practice: conceptualisations of global citizenship education in Dutch secondary education*. [Globalisation, Societies and Education, 22\(2\)](#), 315-331.



Veerman, E., Danbury, E., Duarte, J., & Gaikhorst, L. (2023). *Meertaligheid in het basisonderwijs: Handboek voor onderwijsprofessionals: Hoe benut je meertalige achtergronden van kinderen op school en in de klas?* [Amsterdams Universiteitsfonds](#)



Duarte, J. (2024). *Hoe kom je tot een inclusief meertalig beleid? Van twaalf tot achttien*, [1\(34\)](#), 34-37



Duarte, J. (2023). *“Global citizenship means different things to different people”: Visions and implementation of global citizenship education in Dutch secondary education*. [Prospects, 53](#), 407-424.



Nuffic Kortenaerkade 11, 2518 AX Den Haag
Postbus 29777, 2502 LT Den Haag
T 070 4260 260, www.nuffic.nl



Ga naar www.nuffic.nl/vcl voor meer informatie over het hergebruik van deze publicatie.